X. Gamybos vietos
Manufacturing sites

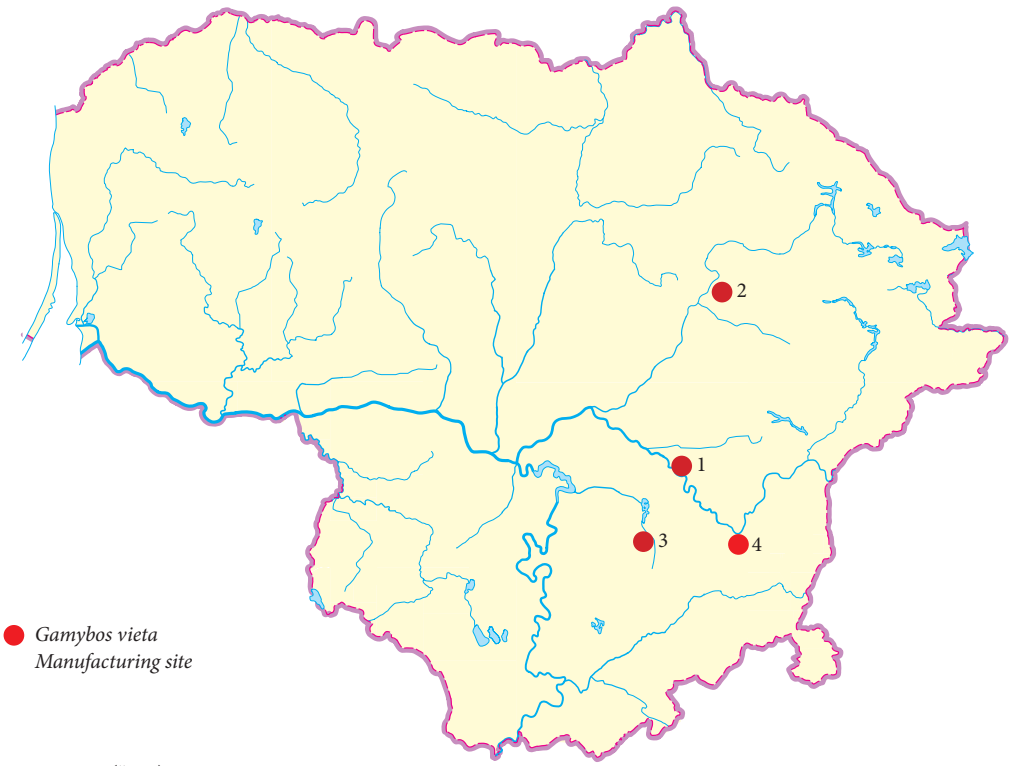

● *Gamybos vieta*
Manufacturing site

1. *Kernavė (žr. II)*
2. *Liūdiškiai (žr. II)*
3. *Semeliškės (žr. IX)*
4. *Vilnius (ir IX)*

Linas Kvizikevičius,
Saulius Sarcevičius

2004 m. tyrinėjimai Vilniuje, Malūnų gatvėje 4

2004 m. LII MTS ekspedicija, tais pačiais metais vykdžiusi žvalgomuosius tyrinėjimus, atliko tyrimus Malūnų gatvės sklype 4. Dėl objektyvių priežasčių ir radinių gausos šių tyrimų rezultatai iki šiol nebuvo paskelbti. Sklypo kieme ištirtos trys bendro 402 m^2 ploto perkasos. Perkasos 1 ir 2 buvo išdėstytos palei sklypo Š ir P ribas, tarp kurių paliktas ruožas – esamos šiluminės trasos vieta. Pastaroji vieta buvo ištirta 2008 m. tyrimų metu (tyrimų vadovas R. Jonaitis) (*ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 404–406). Perkasa 3 buvo išdėstyta sklypo V dalyje, tarp sklypų 4, 6, jungėsi su perkasa 1 ir sklypo 6 perkasa 3.

Perkasos 1 R dalyje aptiktas pilnai išlikęs stačiakampio formos plytų, akmenų, rištų kalkių skiediniu, mūrinis rūsys su cilindrinės formos lubomis. Kaip rodo architektūrinių tyrimų duomenys, kultūrinių sluoksnių stratigrafija bei radiniai, rūsys statytas apie XVII a. vidurį. Šalia jo atidengtas XVIII a. pabaigos – XIX a. vidurio sienos fragmentas. Prie rūsio P sienos atkastos netašytų akmenų grindinio su lataku, nukreiptu V kryptimi Vilnios link, liekanos. Centrinėje ploto 1 dalyje aptikta stačiakampio formos apie 8 m ilgio R–V kryptimi ir 3 m pločio Š–P kryptimi keramikos dirbinių išdegimo *krosnies* liekanos (1 pav.). Jos sienos, mūrytos iš raudonos spalvos plytų, būdingų XVI a., ir akmenų, rištų moliu. Tyrimų metu atidengta išdegimo kamera su sugriuvusių arkų liekanomis ir pakura. Vidinė sienų dalis stipriai apirusi, plytos suaižėjusios nuo karščio. Krosnies viduje ir aplinkoje aptikta daug buitinės (įvairios paskirties brokuotų indų duženų) ir statybinės keramikos (brokuotų plokštinių koklių) liekanų. Nustatyta, kad ji buvo naudojama XVI a. 4 ketvirtyje – XVII a. viduryje ir apleista apie 1655 m.

Plote 2 apie 40–50 cm nuo esamo žemės paviršiaus aptiktos dviejų mūrinių pamatų liekanos. R ir centrinėje sklypo dalyse atidengtas išilgai perkasos R–V kryptimi orientuotas XVIII a. pabaigos – XIX a. vidurio, V dalyje – XIX a. II pusės – XX a. vidurio mūrinio pastato pusrūsio sienos. Žemiau pamatų liekanų apie 12 m^2 plote atkastos 4 stipriai apardytų XVII a. II pusės – XVII a. pabaigos keramikos dirbinių išdegimo krosnių liekanos. Daugiau

1 pav. Plote 1 aptiktos XVI a. 4 ketvirčio – XVII a. I pusės keramikos išdegimo krosnies 1 bendras vaizdas iš V. L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 1. General view from the W of ceramic kiln 1, discovered in area 1, from the fourth quarter of the 16th – first half of the 17th century.

2 pav. Plote 2 aptiktos XVII a. keramikos išdegimo krosnies 1 degimo kameros sienos vaizdas iš Š. L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 2. View from the N of the firing chamber wall of 17th-century ceramic kiln 1 discovered in area 2.

atidengta tik vienos krosnies dalis – apie 1 m skersmens apvalios formos degimo kamera (2 pav.). Visose krosnyse buvo išdegama statybinė ir buitinė keramika.

Perkasoje 3 aptiktos XIX a. II pusės – XX a. vidurio mūrinio pastatų sienų, sudarančių atskiras stačiakampio formos patalpas, liekanos. Prie pastatų R sienos aptiktos netašytų akmenų grindinio liekanos. Daugelyje vietų kultūrinis sluoksnis suardytas statant minėtus pastatus.

Iš viso surasti 4146 vienetai XV–XX a. radinių. Daugiausia aptikta XVI a. 4 ketvirčio – XVII a. pabaigos ir vėlesnio laikotarpio buitinės keramikos fragmentų, tarp kurių dominuoja gamybinis brokas. Nustatyta, kad dirbtuvėse gaminta 14 indų rūšių: aptikta puodų (2559 vienetai), dubenų (79 vienetai), gertuvių (2 vienetai), bokalų (4 vienetai), vazelių (8 vienetai), lėkščių (118 vienetų), keptuvių (50 vienetų), puodynių (25 vienetai), dubenėlių (3 vienetai), indelių (2 vienetai), puodelių (35 vienetai), ąsočių (34 vienetai), taupyklių (16 vienetų), dangtelių (6 vienetai) fragmentų. Taip pat buvo gaminama ir statybinė keramika, plokštiniai ir dubeniniai kokliai – pastarųjų rasta 75 vienetai, plokštinių – 869 vienetai (3 pav.). Sprendžiant pagal puošybos elementus, dydį bei glazūrą, jie priklauso XVI a. 4 ketvirčio – XVII a. I pusės laikotarpiui. Surasti 142 vienetai individualių radinių – metalo, kaulo, stiklo bei molio dirbiniai. Sklypo ir dirbtuvių raidos chronologiją atspindi numizmatiniai radiniai: aptikta 115 vienetų XVII a. II pusės – XX a. II pusės monetų, 4 vienetai XVII–XIX a. švininių antspaudų – plombų. Iš retesnių radinių paminėtinas vienintelis XV a. I pusės radinys – strėlės antgalis.

Tyrimų rezultatai leidžia konstatuoti, kad nuo XVI a. 4 ketvirčio sklype veikė stačiakampio formos 5,67 m² darbinio ploto kameros keramikos gaminių išdegimo krosnis. Tuo metu būta ir kitų statinių. Šalia stovėjo nedi-

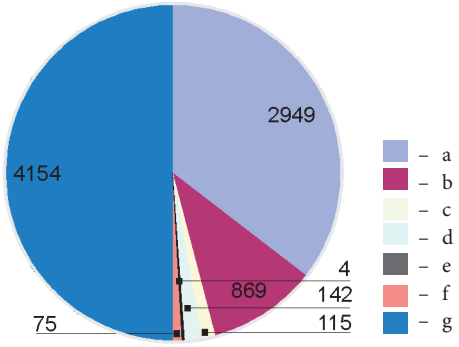

3 pav. Bendra radinių statistika: a – buitinė keramika; b – plokštiniai kokliai; c – monetos; d – individualūs radiniai; e – švininiai antspaudai; f – dubeniniai kokliai; g – iš viso radinių. L. Kvizikevičiaus pav.

Fig. 3. General find statistics: a – household pottery; b – panel stove tiles, c – coins; d – individual finds; e – lead seals; f – 'pot-shaped' stove tiles; g – total sum.

deli mediniai pastatai, skirti amatininkų produkcijos laikymui, ūkinės duobės šiukšlių utilizavimui. Apie XVII a. vidurį atsirado ir mūrinis ar pusiau mūrinis pastatas. Krosnyje buvo išdegama statybinė ir buitinė keramika. Duomenys leidžia teigti, kad šioje krosnyje buvo išdegami tik plokštiniai kokliai. Į puodyninių ir dubeninių koklių gamybą nesiorientuota. Matyt, tuo metu šie gaminiai mieste paklausos neturėjo. Sprendžiant iš produkcijos asortimento, amatininkai, atsižvelgdami į vidaus rinką, gamindavo paklausią produkciją. Gamybinės veiklos kontekste aktualus amatininkų skaičiaus klausimas. Kadangi gaminti įvairūs gaminiai, yra pagrindo manyti, kad dirbo bent keli meistrai. Tikėtina, kad vieni specializavosi stalo indų ir kitų smulkių keraminių dirbinių, kiti – plokštinių koklių gamyboje. Koklių matricų radiniai leidžia teigti, kad pastarieji gaminti vietoje. Čia, kaip ir kaimyniniame sklype, gaminti kokliai privilegijuoto luomo atstovams. Tokių klientų buvo mažiausiai 4. Sprendžiant iš to, kad kokliai glazūruoti įvairiaspalvėmis glazūromis, amatininkų klientai galėjo būti ir turtingesni miestiečiai. Vadinasi, šios dirbtuvės ir jose dirbę meistrai mieste turėjo gerą vardą, o produkcijos kokybė tenkino klientą (ilgą laiką, nuo XVI a. II pusės iki XVII a. vidurio, čia būta privilegijuotų ir turtingų klientų). Galbūt neatsitiktinai į sklypo gruntą pateko pamestos stambesnio nominalo monetos, ko paprastai neaptinkama kitose Vilniaus vietose. Pavieniai talerio ir šeštoko dydžio monetų radiniai leidžia teigti, kad XVII a. II pusėje buvo atsiskaitoma stambiomis monetomis, kurių, kaip žinia, tuo metu vietinėje apyvartoje trūko.

Apie XVII a. vidurį (manome, kad tai įvyko 1655 m.) sklypo Š dalyje stačiakampė krosnis dėl nežinomų priežasčių buvo apleista. Galima tik spėti, kad ji sugriuvo, o atstatyti krosnį po maskvėnų okupacijos nebuvo poreikio, kadangi miestas ištuštėjo. XVII a. II pusės infliacija bei gerų atsiskaitymo priemonių trūkumas menkino keraminių gaminių poreikį. Tad amatininkams buvo naudingiau turėti mažesnio darbinio tūrio ir ekonomiškesnes išdegimo krosnis, kuriose buvo galima geriau išdegti (tai yra neperkaitinti) gaminius ir padaryti mažiau broko, greičiau atlikti šią gamybos operaciją. Todėl dėsninga, kad po XVII a. vidurio negandų sklypo P dalyje imta statyti mažesnio darbinio tūrio krosnis. Dėl intensyvaus naudojimo jos buvo neilgalaikės. Sugriuvus vienai, šalia statyta kita, panaudojant pastarųjų sienų likučius. Preliminarūs duomenys leidžia daryti įžvalgas, kad XVII a. II pusėje (galbūt ir XVIII a. pradžioje) sklype buvo pastatytos ir perstatytos 4 išdegimo krosnys.

Plotų 1 ir 2 stratigrafijos įvertinimas leidžia teigti, kad iki krosnių pastatymo šioje vietoje sklypas naudotas ekstensyviai. Nėra jokių akivaizdžių faktų, leidžiančių teigti, kad čia būta tankaus užstatymo. Virš įžemio susiformavusio kultūrinio sluoksnio sudėtis rodo, kad amatininkai kūrėsi tuščioje arba beveik tuščioje vietoje. Iš ankstesnių – 2002 m. tyrinėjimų žinoma, kad gretimuose sklypuose (Malūnų g. 2, vadovas E. Butėnas) XVI a. viduryje netoliese dirbo juvelyras ir kauladirbis.

Dabartiniais duomenimis, Vilniuje, Malūnų gatvės sklype 4, XVI a. 4 ketvirtyje – XVII a. laikotarpiu veikė stambiausias keramikų centras mieste. Tuo metu kitur veikusios dirbtuvės buvo menkesnės ir trumpalaikės. Amatininkų susitelkimą šioje vietoje neabejotinai lėmė daugelis faktorių, iš kurių vienas buvo artimi molio klodai, esantys į R nuo dirbtuvių, šalia Bekešo kalno.

The 2004 investigation at Malūnų Street 4, Vilnius

In 2004, a LII MTS expedition, after a field evaluation the same year, conducted an excavation on the plot at Malūnų St. 4. Three trenches (a total of 402 m^2) were excavated in the plot's courtyard, resulting in the discovery of five structural ceramics and household pottery kilns from the fourth quarter of the 16th – 17th centuries (Figs. 1–2). One kiln was completely unearthed. A total of 4146 15th–20th -century finds (Fig. 3) were discovered. The vast majority of them consisted of fragments of household pottery, among which wasters predominated, from the fourth quarter of the 16th – late 17th century and later. It was determined that 14 types of vessels were manufactured in the workshop: fragments of pots (2559), bowls (79), flasks (2), mugs (4), small vases (8), plates (118), pans (50), jars (25), small bowls (3), cruets (2), cups (35), pitchers (34), money boxes (16), and lids (6) having been found. Construction ceramics were also produced: panel (*Blattkacheln*) and 'pot-shaped' (*Topfkacheln*) stove tiles, 869 of the former and 75 of the latter having been found. Judging from their decorative elements, size, and glazing, they belong to the fourth quarter of the 16th – first half of the 17th century. 142 individual finds were discovered: metal, bone, glass, and clay artefacts. The numismatic finds reflect the chronology of the development of the plot and its workshops: 115 coins from the second half of the 17th – second half of the 20th century and four 17th–19th-century lead seals. A lone find from the first half of the 15th century, an arrowhead, should be mentioned among the rarer finds.

Linas Kvizikevičius,
Saulius Sarcevičius

2004 m. tyrimai Vilniuje, Malūnų gatvėje 6

2004 m. Malūnų gatvės sklypo 6 kieme buvo atliekami tyrimai, kurių metu atidengtos 3 perkasos, ištirtas 394,75 m^2 plotas. Kiemo R dalyje (ploto 1 R dalis) pašalinus viršutinį gruntą, apie 6 m^2 dydžio plote aptiktos XIX–XX a. akmenų grindinio liekanos. Žemiau jo buvo dar vieno grindinio liekanos ir latakas vandens nutekėjimui. Ploto 1 R dalyje atidengtas stačiakampio formos apie 10 m ilgio (Š–P kryptimi) ir 4,5 m pločio (R–V kryptimi) dviejų patalpų mūrinis rūsys su švieslangiais. Rūsio patalpos buvo užverstos griuvenomis – jas pašalinus paaiškėjo, kad pastarojo sienos mūrytos iš raudonos spalvos plytų ir akmenų, rištų kalkėmis. Patalpų grindys buvo išgrįstos netašytais akmenimis, žemiau kurių aptiktos iki tol buvusios lentų grindys. Nustatyta, kad rūsys statytas XVII a. II pusėje, o užverstas XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje.

Apie 1,5 m į V nuo rūsio II patalpos ŠV kampo atidengtos dviejų keramikos išdegimo krosnelių liekanos. Ankstyvesnė krosnelė buvo su apvalia apie 1 m skersmens degimo kamera. Jos sienų liekanų neaptikta. Šiai sunykus šalia, panaudojant senosios krosnelės liekanas, pastatyta nauja stačiakampio formos degimo kameros krosnelė (1 pav.). Jos sienos mūrytos iš raudonų plytų su pirštų braukomis, rištų moliu. Sprendžiant iš krosnelių aplinkoje aptiktų brokuotų gaminių, kaip antai lovinio koklio su meluzinos atvaizdu (2 pav.) bei koklių matricų liekanų, abi krosnelės funkcionavo XVI a. 3–4 ketvirtį.

Be paminėtų statinių, sklype aptikta ir kitų įvairaus laikotarpio ir paskirties medinių